

Ο Ανδρέας Κάλβος και τα Έργα του.

Ευνόητο είναι ότι ο δεοντολογικά και ηθικοπνευματικά επιβαλλόμενος εορτασμός μια επετείου πρέπει να τελείται παραδειγματικά και υπεύθυνα, αποβλέποντας στην ωφέλεια των ενδιαφερομένων, στη χωρίς δυσκολία πρόσληψη Ιδεών και Αξιών και στην πρόκληση γόνιμου προβληματισμού, αυτοκριτικής και διαλόγου για θέματα Πολιτισμού. Στόχος ακόμη πρέπει να είναι η δημιουργική σύνδεση του Χθες με το Σήμερα, μετατρέποντας τη Θεωρία σε Πράξη και την άσβηστη μνήμη σε ενέργεια ζωής ποιοτικής.

Αυτά και άλλα σχετικά ισχύουν και για τον επιφανή Ανδρέα Κάλβο και για τη φετινή επέτειο της μνήμης του, με την επιστημονική έκδοση των έργων του να ολοκληρώνεται το επόμενο έτος, παραμονή της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, γεγονός που του ενέπνευσε τις είκοσι πατριωτικές – υμνητικές ωδές του. Εύλογα η σημερινή εκδήλωση αφιερώνεται στον ιδιότυπο ποιητή Ανδρέα Κάλβο (τον έναν από τους δύο «μοναχικούς μαυροντυμένους περιπατητές της Κέρκυρας», κατά τον Σωκράτη Καψάσκη, ο άλλος ήταν ο Διονύσιος Σολωμός) και στο σπουδαίο εκδοτικό γεγονός, χάρη στο οποίο η «φωνή» του ανεικόνιστου λυρωδού ξανακούγεται υψίτονη, καταφάσκοντας το μεγαλείο της ζωής και της ποίησης, μ' αίσθημα και έκφραση αυτογνωσίας, τόλμης, τιμής και περηφάνιας, συμπυκνώνοντας τα μείζονα μέσα στο ελάχιστο:

Δεν με θαμβώνει πάθος
κανένα. Εγώ την λύραν
κτυπάω, και ολόρθος στέκομαι
σιμά εις του μνήματός μου
τ' ανοικτόν στόμα

(Αι Ευχαί, ιη')

Ποιητικά λοιπόν, και ενεργά «παρόντα» φανταζόμαστε τον Κάλβο και στη φετινή επέτειό του, που αν και κινδύνεψε να περάσει απαρατήρητη, τιμάται σήμερα εδώ χάρη στο διασωστικό και μέχρι

τώρα, ευτυχώς, διασωσμένο Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων (με υπαρκτές τις δυσκολίες και αβέβαιο το μέλλον), όπως και χάρη, βέβαια, στην αποδοχή της πρότασης για ομιλία από τον ειδικό επί του θέματος Δημήτρη Αρβανιτάκη, γνωστό Ζακυνθινό ιστορικό και καλβιστή, συγγραφέα αξιόλογων επιστημονικών εργασιών.

Όχι απλά ελληνοκεντρικός αλλά πολυδιάστατος και πολυσχιδής ο Ανδρέας Κάλβος, ο «Αγέλαστος» κατά τον Κ. Πορφύρη, χωρίς ιδιαίτερη απήχηση με τις δύο συλλογές των Ωδών του, «επέστρεψε», πνευματικά και εκδοτικά στη Ζάκυνθο δώδεκα χρόνια μετά το τέλος του, στη γηραιά Αλβιόνα, με την έκδοση από τον αξιομνημόνευτο Σπυρίδωνα Δεβιάζη του βιβλίου Η «Λύρα» Ανδρέου Κάλβου και ανέκδοτος ύμνος του Αντωνίου Μαρτελάου, έκδοση του 1881, χωρίς όμως να προκληθεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον άγνωστο ευρύτερα ποιητή.

Τίποτα όμως δεν αφανίζει το έργο που πράγματι αξίζει και ό,τι δεν πέτυχε ο ταπεινός Δεβιάζης το κατόρθωσε ο επιφανής Κωστής Παλαμάς, όντας και σημαντικός και διορατικός κριτικός, κάνοντας την ιστορική αφετηριακή διάλεξή του για τον Κάλβο στην Αθήνα, το 1889, 130 χρόνια πριν από σήμερα. Έκτοτε τον 20^ο αιώνα, αυξήθηκε σταδιακά το ενδιαφέρον για τον Κάλβο και ιδιαίτερα τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, λόγω της μετακομιδής των οστών του ποιητή και της δεύτερης συζύγου του στη Ζάκυνθο και λόγω της συμπλήρωσης το 1969 της πρώτης εκατονταετίας από τον θάνατο του Κάλβου «εις ξένη γην».

Ως προς τις εκδόσεις έργων τού όχι ολιγογράφου Κάλβου, τον 20^ο αιώνα έγιναν περίπου 35, με τον όχι ακριβή (οι περισσότερες) τίτλο ΑΠΑΝΤΑ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΛΒΟΥ, δημοσιεύοντας σχεδόν όλες μόνο τις Ωδές. Αυτό που καθυστερούσε και έπρεπε να γίνει ήταν η συγκέντρωση και η έκδοση των γνωστών έργων του Κάλβου, με αναζήτηση και άλλων που ελάνθαναν, θέμα το οποίο έθιξε εύστοχα ο Γιώργος Σεφέρης, το 1941, στο κείμενό του με τίτλο «Πρόλογος για μια έκδοση των “Ωδών”», τονίζοντας και τα εξής:

«δυο πράγματα περιμένουν ακόμη τον άνθρωπο που θα αποφασίσει να τα καταπιαστεί και να τα φέρει σ' ένα τέλος. Το πρώτο είναι μια έκδοση πλήρης τών όσων έγραψε ο Κάλβος. Φυσικά, εκείνο που μας ενδιαφέρει πριν απ' όλα είναι οι Ωδές. Αλλά ο Κάλβος έγραψε

και γράμματα και έργα στα ιταλικά και άρθρα στις εφημερίδες τής Κέρκυρας, ίσως και αλλού. Όλα αυτά πρέπει να μαζευτούν, να ταχτοποιηθούν και να τυπωθούν σ' ένα σώμα [...]. Εκείνο που ενδιαφέρει είναι να έχουμε τον Κάλβο όσο το δυνατό πιο ατόφιο και χωρίς την παρεμβολή της ιδιοσυγκρασίας τρίτων [...] η δουλειά που δε δέχεται αναβολή είναι η πρώτη [δηλ. η πλήρης έκδοση των έργων του Κάλβου], και θα πρέπει να γίνει κάποτε, το ταχύτερο»

(Γ. Σεφέρης, Δοκιμές, Ίκαρος, Αθήνα ²1981, σελ. 131)

Το πλήρωμα του χρόνου έφτασε 73 χρόνια μετά, όταν το φιλοπνευματικό Μουσείο Μπενάκη αποφάσισε να αναλάβει την απαιτητική αυτή εργασία, αν και στη θέση του θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είναι κάποιος φορέας της Ζακύνθου, εφόσον τα εδώ δεδομένα ήταν διαφορετικά.

Το δύσκολο εγχείρημα ξεκίνησε το 2008, χάρη στον τότε Διευθυντή και «ψυχή» του Μουσείου, τον αείμνηστο Άγγελο Δεληβορριά, και χάρη στον υπεύθυνο της Βιβλιοθήκης του, τον Δημήτρη Αρβανιτάκη.

Με τη συγκρότηση της αναγκαίας επιστημονικής επιτροπής και την εξασφάλιση της απαραίτητης χορηγίας, ξεκίνησε το πολυσύνθετο πόνημα και το 2014 εκδόθηκαν δύο τόμοι με τη σωζόμενη Αλληλογραφία του Ανδρέα Κάλβου, δύο χρόνια μετά κυκλοφόρησε ο Α' τόμος με ποιητικά έργα του (τα δημοσιευμένα), που ήδη έχει εξαντληθεί και ελπίζουμε στη β' έκδοσή του, και το 2018 εκδόθηκε ο Β' τόμος των Έργων με πεζά κείμενα (δημοσιευμένα και αδημοσίευτα).

Οι τόμοι της καλβικής Αλληλογραφίας περιέχουν: ο Α' χρονολογημένες επιστολές (1813-1818) και ο Β' από το 1819-1869 και 74 αχρονολόγητες. Σύνολο 490 επιστολές και σελίδες περίπου 1.090, με υλικό πλούσιο, σημαντικό, γνωστό ή άγνωστο, μ' ενδιαφέρον αυτονόητο για τον Κάλβο, τη ζωή του, τις ασχολίες του, τις γνωριμίες του, την εποχή του κλπ.

Ο Α' τόμος με τα ποιητικά έργα περιέχει δημοσιευμένα κείμενα: την ιταλόγλωσση τραγωδία Οι Δαναΐδες, μεταφρασμένη από τον Δημήτρη Αρβανιτάκη και Έφη Καλλιφατίδη, έργο που παρουσιάστηκε σκηνικά το καλοκαίρι, στη, Μικρή Επίδαυρο. Ακόμη το πρωτόλειο στιχούργημα του Κάλβου με τίτλο Ελπίς πατρίδος, που

ανακαλύφθηκε το 2003 από τον Λεύκιο Ζαφειρίου. Στη συνέχεια δημοσιεύονται οι είκοσι ωδές του Κάλβου, φιλολογικοκριτικά σχολιασμένες.

Ο τόμος με τα Πεζά έργα περιέχει ποικίλα κείμενα του ευρυμαθή Ανδρέα Κάλβου με εκδόσεις βιβλίων, κριτικές, μεταφράσεις, γεωγραφικά θέματα, κλιματολογικά, θεατρολογικά, καλλιέργειας μεταξιού, λογοτεχνικά, θεολογικά κ.ά. δημοσιευμένα, ενώ τα αδημοσίευτα αναφέρονται στο θέμα της αυτοκτονίας, στο σύστημα του Έρασμου, στον Αδαμάντιο Κοραή κ.ά., ενώ περιέχονται και 51 μαθήματα φιλοσοφίας της β' καθηγεσίας του Κάλβου στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας.

Και οι τέσσερις με τα καλβικά έργα αξιανάγνωστοι τόμοι συμπληρώνονται με εισαγωγικά πλήρως κατατοπιστικά κείμενα, εκτενείς θεματικές μελέτες, σχόλια αναλυτικά, σημειώσεις επαρκέστατες, παραρτήματα, μεταφράσεις και ό,τι άλλο απαιτεί ένα άρτιο επιστημονικά πόνημα, με την ποιότητα, τη γνώση, τον μόχθο εργασίας και άλλα στοιχεία φανερά και πειστικά, σε όλα τα σημεία.

Το συλλογικό αυτό έργο σηματοδοτεί ένα ιστορικό πνευματικό γεγονός και αποπνέει πολιτισμό, επιστημοσύνη, σοβαρότητα, υπευθυνότητα, σεβασμό και αγάπη για τον Κάλβο, τον οποίο τιμούν στους ανά χείρας μας τόμους με τη συμμετοχή τους γνωστοί και εκλεκτοί μελετητές, φιλόλογοι, νεοελληνιστές και συγγραφείς, μαζί με τον επιστημονικό επιμελητή Δημήτρη Αρβανιτάκη, οι: Παναγής Αλιπράντης, Νάσος Βαγενάς, Ευριπίδης Γαραντούδης, Λεύκιος Ζαφειρίου, Νίκος Κ. Κουρκουμέλης, Θεοδόσης Πυλαρινός και ο ιταλός Luigi Trenti.

Όλοι τους υπογράφουν ένα έργο απαιτητικό, μια έκδοσης-σταθμό και αφετηρία ή σημείο αναφοράς, ξεπερνώντας κατά πολύ άλλες τού συρμού εργασίες συγγραφικές και εκδοτικές.

Χάρη στην έκδοση των έργων του «Ανδρέα του πρωτόκλητου και πρωτοψάλτη Κάλβου», κατά τον υπερρεαλιστή θαυμαστή του Ανδρέα Εμπειρίκο, η φετινή επέτειος μάς στρέφει πάλι σε ζακυνθινές «φωνές ιδανικές» και τιμητικές, όπως η πρωτότυπη και γοητευτική, ποιοτική και ανθεκτική δική του, αναπτύσσοντας γόνιμο προβληματισμό και διάλογο για θέματα πολιτισμού ή για έργα τιμής και αξίας, όπως του εκδοτικά δικαιωμένου στις μέρες μας Ανδρέα Κάλβου, αλλά αδικαίωτου ή άτυχου (ως τώρα) χωρίς επίδραση

ευρύτερη κ' εφαρμογή σε πολιτικοκοινωνικό επίπεδο των ιδανικών, των αξιών και των οραμάτων του. Άτυχος και ως προς την ανταπόδοση της τιμής που του οφείλεται σε τοπικό επίπεδο, σε ένα πλαίσιο απογοητευτικό, με δείγματα παρέκκλισης από την ποιότητα ή το επίπεδο μέσα στο οποίο πρέπει να υπάρχει π.χ. μια αντάξια καλαίσθητη -τιμητική- «Πλατεία Ανδρέα Κάλβου» ή μια στήλη αναβάθμισης και όχι υποτίμησης για αυτόν στην Πλατεία Σολωμού...

Και έτσι τώρα στις χαρμολύπης τη «συνάντηση», δίνει το δικό του «παρών», ενδεικτικά, ένας ελεγειακός και σατιρικός «συνομιλητής» του Κάλβου, ο επίσης ιδιότυπος Κώστας Καρυωτάκης, με δηκτικούς στίχους από την πολιτική σατιρική του ωδή με τίτλο «Εις Ανδρέα Κάλβον».

Εμπνεόμενος από τον με κοινά σημεία ποιητή των Ωδών και μιμούμενος το ύφος του, αλλά χωρίς στο ύψος του να φτάνει, ο Καρυωτάκης αρχίζει το ποίημά του με την προσφώνηση «Ω μεγάλε Ζακύνθιε» και παραστατικά, μ' επίγνωση της τότε (δεκαετία του 1920) απογοητευτικής πραγματικότητας, λυπηρής και για τους δυο του νοερού «διαλόγου» λυρωδούς, λέει τα εξής:

Ολόκληρος αιών
 χείμαρρος, την Ελλάδα,
 ταραγμένος, εσάρωσε
 από τα ιδανικά σου,
 την οικουμένην

Κράτει λοιπόν, ω γέροντα,
 την επιτύμβιον πλάκα.
 Το πεπαλαιωμένον σου
 τραγούδι κράτει. Φύγε,
 παραίτησόν μας.

Σήμερα, δεν θα λέγαμε στον Κάλβο, παρά τα όποια προβλήματα, να φύγει σαν Πνεύμα ελεύθερο και φωτεινό από τον τόπο μας, αφού ήδη κ' εδώ χαιρόμαστε π.χ. για την επιτυχία μιας έκδοσης σημαντικής, με τη συμμετοχή τριών Ζακυνθινών δημιουργών, αξιέπαινων για την προσφορά τους, που αφορά και τιμά και την πνευματική ή πολιτιστική Ζάκυνθο. Στην οποία, θεωρώντας

«ζωντανά» τα ιδανικά του στρατευμένου στα «πιστεύω» του ποιητή και στοχαστή ή διανοούμενου, τον φανταζόμαστε όχι να κρατάει «επιτύμβιον πλάκα» αλλά έναν τόμο τιμής, χαρμονής και διδαχής από το «σώμα» της πολύμορφης δημιουργίας του, απ' την οποία πρέπει πάντοτε ν' αντλούνται ψήγματα ή αποθέματα γνώσης, αλήθειας, ευαισθησίας και άδολης πατριδολατρίας, όπως:

Ω Αρετή! Πολύτιμος
θεά, συ ηγαπάς πάλαι
τον Κιθαιρώνα, σήμερα
την γην μη παραιτήσεις
την πατρικήν μου.

(εις Ελευθερίαν, ΙΕ')

Μια έκκληση, βέβαια, που δεν χάνει την επικαιρότητά της και τη σημασία της, σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία του ψυχοπνευματικού ή του ηθικοϊδεολογικού κόσμου του Κάλβου, που στα έργα του υμνεί, αθανατίζει, προβάλλει ή διακηρύσσει τις Ιδέες και τις Αξίες του: την Αρετή, την Ελευθερία, την Τόλμη, την Πίστη, την Αγωνιστικότητα, τη Φιλοπατρία, τη Δικαιοσύνη, τη Γνώση, τη Φυσιολατρία, την Αγάπη, την Ομορφιά κ.λπ., όλα χαρακτηριστικά μια ξεχωριστής και πολυσύνθετης ευαίσθητης και χαρισματικής ύπαρξης, με το δικό της κέρδος και το ανάλογο κόστος στην πορεία τής όχι εύκολης ζωής τού ποιητή του Ήθους και των Ιδεών, γόνου και φορέα του μετααναγεννησιακού Διαφωτισμού και του Ελληνοευρωπαϊκού Πνεύματος.

Τελειώνοντας, χωρίς να εγκαταλείψουμε τον κατά τον Ντίνο Κονόμο «Λησμονημένο ταξιδευτή» Ανδρέα Κάλβο, ελπίζουμε στη μέσα από την πλήρη έκδοση των Έργων του προσωπική προσέγγιση από πολλούς τού σύνθετου «κόσμου» του και της προσωπικότητας του. Μέσα στο «σώμα» της καλβικής δημιουργίας επιζεί ατόφιος ο ποιητής των Ωδών, κατά τον Γιώργο Σεφέρη, και σκιαγραφείται αδρά «η αληθινή φυσιολογία και η λυρική τόλμη» του, κατά τον Οδυσσέα Ελύτη.

Με κερδισμένο πια το στοίχημα μιας έκδοσης που καλύπτει άριστα και οριστικά ένα μεγάλο φιλολογικό κενό, αξίζει από την

ποιότητα της όλης προσφοράς να παραδειγματιστούμε και μ' έμβλημα το «ΑΡΕΤΗΝ ΚΑΙ ΤΟΛΜΗΝ», όχι σαν διακοσμητική επιγραφή τοίχου αλλά σαν βίωμα και σήμα διαδρομής, προς τη δική του κορυφή να πορευθούμε, ακούγοντας τον υψιπετή ποιητή όχι μ' εγωισμό ή έπαρση να περιαιτολογεί αλλ' αυτογνωστικά για τον πιο δύσκολο και πιο ωραίο της ζωής Αγώνα, με περηφάνια, να τονίζει, εικονοπλαστικά και ηθοπλαστικά:

Ως απ' ένα βουνόν
ο αετός εις άλλο
πετάει, κ' εγώ τα δύσκολα
κρημνά της αρετής
ούτω επιβαίνω
(Εις θάνατον , λε')

Μ' αυτά και άλλα εύγλωττα «σημεία» ή «σήματα», ο Λόγος του Κάλβου μάς φέρνει κοντά του στον «όμορφο και ηθικό κόσμο» του Διον. Σολωμού και σ' όσους «φυλάττουν Θερμοπύλες» του Κ. Π. Καβάφη, και μας επιτρέπει να πούμε, όπως εκείνος πριν από 200 χρόνια, ότι και σήμερα υπάρχει «Ελπίς πατρίδος».

Τέλος, με αρχή το Παρελθόν και το Παρόν, ας απευθύνουμε μια έμμετρη ευχή για της «φιλτάτης πατρίδος» την πορεία, μόνο μ' έργα ποιότητας στο Μέλλον:

Είθε των Ιδεών ο ποιητής
και σ' άλλη θύμησης γιορτή
σαν πνεύμα ενεργό να λειτουργήσει
και με της έμπνευσης γραφές
απ' τις κορφές τής Αρετής
σε γνώσης Έργα και τιμής
-σαν της ζωής χρυσή Ωδή-
του τόπου την Υπερηφάνεια
και πάλι να υμνήσει.

Διονύσης Σέρρας
Νοέμβρης 2019